विषयानुक्रमणिका

१ शिष्यशिक्षा 1

१.१ शिष्यस्य नियमाः । 1

१.२ गुरुशुश्रूषणविधिः । 3

१.३ शिष्यलक्षणम् । 5

१.४ गुरुभक्तिः । 5

१.५ शिष्यपरीक्षा । 6

१.६ गुरोर्नियमाः । 7

१.७ गुरुपरीक्षा । 8

१.८ गुरुलक्षणानि । 9

१.९ चतुर्विंशतिगुरवः 11

१.१.९.१ पृथिवीगुरुलक्षणम् । 12

१.१.९.२ वायुगुरुलक्षणम् । 12

१.१.९.३ आकाशगुरुलक्षणम् । 12

१.१.९.४ अब् गुरुलक्षणम् । 12

१.१.९.५ अग्निगुरुलक्षणम् 12

१.१.९.६ चन्द्रगुरुलक्षणम् । 13

१.१.९.७ रविगुरुलक्षणम् । 13

१.१.९.८ कपोतगुरुलक्षणम् । 13

१.१.९.९ अजगरगुरुलक्षणम् । 13

१.१.९.१०सिन्धुगुरुलक्षणम् । 13

१.१.९.११पतङ्गगुरुलक्षणम् 14

१.१.९.१२मधुकृदगुरुलक्षणम् 14

१.१.९.१३गजगुरुलक्षणम् । 14

१.१.९.१४मधुपगुरुलक्षणम् । 14

१.१.९.१५हरिगुरुलक्षणम् 15

१.१.९.१६मीनगुरुलक्षणम् । 15

१.१.९.१७पिङ्गलगुरुलक्षणम् 15
१.१.९.१८कुरगुरुलक्षणम् । 15
१.१.९.१९अर्भकगुरुलक्षणम् । 15
१.१.९.२०कुमारीगुरुलक्षणम् । 16
१.१.९.२१शरकृद्गुरुलक्षणम् । 16
१.१.९.२२सर्पगुरुलक्षणम् । 16
१.१.९.२३ऊर्णनाभिगुरुलक्षणम् । 16
१.१.९.२४पेशस्कृद् गुरुलक्षणम् । 16
१.१० गुरुवैविध्यम् 17
१.११ गुरुमहिमा । 17
१.१२ गुरुगीता । 18
१.१३ दीक्षोपदेशः 21
१.१.१३.१उपदेशत्रैविध्यम् । 21
१.१.१३.२दीक्षात्रैविध्यम् । 22
१.१.१३.३दीक्षासप्तविधत्वम् । 23
१.१.१३.४मन्त्रसिद्धिः । 24
१.१४ जपविधिः । 25
१.१५ जपकाले विवर्जनीयानि । 26
१.१६ आत्मविद्या 27

शिष्यशिक्षा

शिष्यस्य नियमाः ।

अग्नीन्धनं भैक्षचर्यामधःशय्यां गुरोर्हितम् ।
आसमावर्तनात्कुर्यात्कृतोपनयनो द्विजः ॥१०८॥

सेवेतेमांस्तु नियमान्ब्रह्मचारी गुरौ वसन् ।
सन्नियम्येन्द्रियग्रामं तपोवृद्ध्यर्थमात्मनः ॥१७५॥

नित्यं स्नात्वा शुचिः कुर्याद्देवर्षिपितृतर्पणम् ।
देवताभ्यर्चनं चैव समिदाधानमेव च ॥१७६॥

वर्जयेन्मधु मांसं च गन्धं माल्यं रसान्स्त्रियः ।
शुक्तानि यानि सर्वाणि प्राणिनां चैव हिंसनम् ॥१७६॥

अभ्यङ्गमञ्जनं चाक्ष्णोरुपानच्छत्रधारणम् ।
कामं क्रोधं च लोभं च नर्तनं गीतवादनम् ॥१७७॥

द्यूतञ्च जनवादं च परिवादं तथानृतम् ।
स्त्रीणां च प्रेक्षणालम्भमुपघातं परस्य च ॥१७९॥

एकः शयीत सर्वत्र न रेतः स्कन्दयेत्क्वचित् ।
कामाद्धि स्कन्दयन्रेतो हिनस्ति व्रतमात्मनः ॥१८०॥

उदकुंभं सुमनसो गोशकृन्मृत्तिकाकुशान् ।
आहरेद्यावदर्थानि भैक्षं चाहरहश्चरेत् ॥१८२॥

वेदयज्ञैरहीनानां प्रशस्तानां स्वकर्मसु ।
ब्रह्मचार्याहरेद्भैक्षं गृहेभ्यःप्रयतोऽन्वहम् ॥१८३॥

गुरोः कुले न भिक्षेत न ज्ञातिकुलबंधुषु ।
अलाभे त्वन्यगेहानां पूर्वं पूर्वं विवर्जयेत् ॥१८४॥

सर्वं वापि चरेद्ग्रामं पूर्वोक्तानामसम्भवे ।
नियम्य प्रयतो वाचमभिशस्तांस्तु वर्जयेत् ॥१८५॥

दूरादाहृत्य समिधः संनिदध्याद्विहायसि ।
सायंप्रातश्च जुहुयात्ताभिरग्निमतन्द्रितः ॥१८६॥

चोदितो गुरुणा नित्यमप्रचोदित एव वा ।
कुर्यादध्ययने यत्नमाचार्यस्य हितेषु च ॥१९१॥

ब्रह्मारम्भेऽवसाने च पादौ ग्राह्यौ गुरोः सदा ।
संहत्य हस्तावध्येयं स हि ब्रह्मांजलिः स्मृतः ॥७१॥

व्यत्यस्तपाणिना कार्यमुपसंग्रहणं गुरोः ।

सव्येन सव्यः स्प्रष्टव्यो दक्षिणेन च दक्षिणः ॥७२ ॥

अभिवादनशीलस्य नित्यं वृद्धोपसेविनः ।
चत्वारि तस्य वर्धन्ते आयुर्विद्या यशो बलम् ॥१२१ ॥

लौकिकं वैदिकं वापि तथाध्यात्मिकमेव च ।
आददीत यतो ज्ञानं तं पूर्वमभिवादयेत् ॥११७ ॥

अध्येष्यमाणस्त्वाचान्तो यथाशास्त्रमुदङ्मुखः ।
ब्रह्मांजलिकृतोऽध्याप्यो लघुवासा जितेन्द्रियः ॥७० ॥

ब्रह्मणः प्रणवं कुर्यादादावन्ते च सर्वदा ।
स्रवत्यनोङ्कृतं पूर्वं पुरस्ताच्च विशीर्यति ॥७४ ॥

पादप्रक्षालनं स्नानमभ्यङ्गं दन्तधावनम् ।
मूत्रं निष्ठीवनं क्षौरं शयनं स्त्रीनिषेवनम् ॥८५ ॥

वीरासनं सुदुर्वाक्यं शासनं हास्यरोदनम् ।
केशमोचनमुष्णीषं कञ्चुकं नग्नतां तथा ॥८६ ॥

पादप्रसारणं वादं कलहं दूषणं प्रिये ।
अङ्गभङ्गाङ्गवाद्यादिकरास्फालनधूननम् ॥८७ ॥

द्यूतकौतुकमल्लादियुद्धतृत्यादि चाम्बिके ।
गुरुयोगिमहासिद्धिपीठक्षेत्राश्रमेषु च ।
नाचरेदाचरन्मोहाद्देवताशापमाप्नुयात् ॥८८ ॥

स्थानान्तरगताचार्ये व्यसने विषमे स्तिथे ।
श्रीगुरुं न त्यजेत् क्वापि तदादिष्टो व्रजेत् प्रिये ॥१०० ॥

पश्चात्पदेन निर्गच्छेन्नमस्कृत्य गुरोर्गृहात् ।
एकासने नोपविशेद् गुरुणा तत्समैः सह ॥१०६ ॥

न विशेदासने देवि देवतागुरुसन्निधौ ।
गुरोः सिंहासनं देयं ज्येष्ठानामुत्तमासनम् ।
देश्यासनं कनिष्ठानामितरेशां समासनम् ॥१०७ ॥

रिक्तहस्तश्च नोपेयाद्राजानं देवतां गुरुम् ।
फलपुष्पाम्बरादीनि यथाशक्त्या समर्पयेत् ॥१२० ॥

नीचं शय्यासनं चास्य सर्वदा गुरुसन्निधौ ।
गुरोस्तु चक्षुर्विषये न यथेष्टासनो भवेत् ॥१९८ ॥

नोदाहरेदस्य नाम परोक्षमपि केवलम् ।
न चैवास्यानुकुर्वीत गतिभाषितचेष्टितम् ॥१९९ ॥

शय्यासनेऽध्याचरिते श्रेयसा न समाविशेत् ।
शय्यासनस्थश्चैवैनं प्रत्युत्थायाभिवादयेत् ॥११९ ॥

गुरोर्यत्र परीवादो निन्दा वापि प्रवर्तते ।
कर्णौ तत्र पिधातव्यौ गन्तव्यं वा ततोऽन्यतः ॥२०० ॥

परीवादात्खरो भवति श्वा वै भवति निन्दकः ।
परिभोक्ता कृमिर्भवति कीटो भवति मत्सरी ॥२०१ ॥

दूरस्थो नार्चयेदेनं न क्रुद्धो नान्तिके स्त्रियाः ।
यानासनस्थश्चैवैनमवरुह्याभिवादयेत् ॥२०२ ॥

गुरोर्गुरौ सन्निहिते गुरुवद्वृत्तिमाचरेत् ।
न चानिसृष्टो गुरुणा स्वान्गुरूनभिवादयेत् ॥२०५ ॥

गुरुशुश्रूषणविधिः ।

शरीरं चैव वाचं च बुद्धीन्द्रियमनांसि च ।
नियम्य प्राञ्जलिस्तिष्ठेद्वीक्षमाणो गुरोर्मुखम् ॥१९२ ॥

नित्यमुद्धृतपाणिः स्यात्साध्वाचारः सुसंयुतः ।
आस्यतामिति चोक्तः सन्नासीताभिमुखं गुरोः ॥१९३ ॥

हीनान्नवस्त्रवेषः स्यात्सर्वदा गुरुसन्निधौ ।
उत्तिष्ठेत्प्रथमं चास्य चरमं चैव संविशेत् ॥१९४ ॥

प्रतिश्रवणसंभाषे शयानो न समाचरेत् ।
नासीनो न च भुञ्जानो न तिष्ठन्न पराङ्मुखः ॥१९५ ॥

आसीनस्य स्थितः कुर्यादभिगच्छंस्तु तिष्ठतः ।
प्रत्युद्गम्य त्वाव्रजतः पश्चाद्धावंस्तु धावतः ॥१९६ ॥

पराङ्मुखस्याभिमुखो दूरस्थस्यैत्य चान्तिकम् ।
प्रणम्य तु शयानस्य निदेशे चैव तिष्ठतः ॥१९७ ॥

प्रतिवातेऽनुवाते च नासीत गुरुणा सह ।
असंश्रवे चैव गुरोर्न किञ्चिदपि कीर्तयेत् ॥२०३ ॥

भाषणं पाठनं गानं भोजनं शयनादिकम् ।
अनादिष्टो न कुर्वीत न चावन्दनपूर्वकम् ॥

यथा खनन्खनित्रेण नरो वार्यधिगच्छति ।

तथा गुरुगतां विद्यां शुश्रूषुरधिगच्छति ॥२१८ ॥

गुरूक्तं परुषं वाक्यमाशिषं परिचिन्तयेत् ।
तेन सन्ताडितो वापि प्रसादमिति संस्मरेत् ॥५४ ॥

गुरुकार्ये स्वयं शक्तो नापरं प्रेषयेत् प्रिये ।
बहुभृत्यपरैर्भृत्यैः सहितोऽप्यतिभक्तिमान् ॥९२ ॥

अभिमानो न कर्तव्यो जातिविद्याधनादिभिः ।
सर्वदा सेवयेत् नित्यं शिष्यः श्रीगुरुसन्निधौ ॥९४ ॥

सामान्यतो निषिद्ध तद्गुरोर्यदि सन्निधौ ।
आचरेत्तस्य सर्वस्य दोषः कोटिगुणो भवेत् ॥९७ ॥

गोब्राह्मणवधं कृत्वा यत् पापं समवाप्नुयात् ।
तत् पापं समवाप्नोति गुर्वग्रेऽनृतभाषणात् ॥९९ ॥

शक्तिच्छायां सुरच्छायां गुरुच्छायां न लङ्घयेत् ।
न तेषु कुर्यात् स्वच्छायां न स्वपेद्गुरु सन्निधौ ॥१०२ ॥

आसमाप्तेः शरीरस्य यस्तु शुश्रूषते गुरुम् ।
स गच्छत्यञ्जसा विप्रो ब्रह्मणः सद्म शाश्वतम् ॥२४४ ॥

कर्मणा मनसा वाचा नित्यमाराधयेद्गुरुम् ।
दीर्घदण्डं नमस्कुर्यान्निर्लज्जो गुरुसन्निधौ ॥

शरीरमर्थं प्राणांश्च सद्गुरुभ्यो निवेदयेत् ।
आत्मानमपि दास्याय वैदेहो जनको यथा ॥

अप्रियस्य हास्यस्य नावकाशो गुरोः परः ।
न नियोग परं ब्रूयात् गुरोराज्ञां विभावयेत् ॥

मनसा कर्मणा वाचा गुरोः क्रोधं न कारयेत् ॥

तस्य क्रोधेन दह्यन्ते ह्यायुः श्रीर्ज्ञानसत्क्रियाः ।
श्रेयोर्थी चेन्नरो धीमान्न मिथ्याचारमाचरेत् ॥

गुरोर्हितं प्रियं कुर्याद् आदिष्टो वा न वा सदा ॥

सर्वदेवात्मकश्चासौ सर्वमन्त्रमयो गुरुः ।
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन तस्याज्ञां शिरसा वहेत् ॥

गुरावतुष्टेऽतुष्टाः स्युस्सर्वे देवा द्विजोत्तमाः ।
तुष्टे तुष्टा यतस्तस्मात्सर्वदेवमयो गुरुः ॥

शिष्यलक्षणम् ।

विप्रः षड्गुणयुक्तश्चेद्भक्तो न प्रशस्यते ।
म्लेच्छोऽपि गुणहीनोऽपि भक्तिमान् शिष्य उच्यते ॥२८॥

शरीरमर्थं प्राणांश्च सद्गुरुभ्यो निवेद्य यः ।
गुरुभ्यः शिक्षयते योगं शिष्य इत्यभिधीयते ॥

गुरुभक्तिविहीनस्य तपो विद्या कुलं व्रतम् ।
सर्वं नश्यति तत्रैव भूषणं लोकरञ्जनम् ॥२९॥

गुरुभक्त्यग्निना सम्यग्दग्धदुर्मतिकल्मषः ।
श्वपचोऽपि परैः पूज्यो विद्वानपि न नास्तिकः ॥३०॥

इमं लोकं मातृभक्त्या पितृभक्त्या तु मध्यमम् ।
गुरुशुश्रूषया त्वेवं ब्रह्मलोकं समश्नुते ॥२३३॥

अहिंसका दयावन्तो नित्यमुद्युक्तचेतसः ।
अमानिनो बुद्धिमन्तस्त्यक्तस्पर्धाः प्रियंवदाः ॥

ऋजवो मृदवः स्वच्छा विनीताः स्थिरचेतसः ।
शौचाचारसमायुक्ता गुरुभक्ता द्विजातयः ॥

एवं कृतसमीपेता वाङ्मनः कार्यकर्मभिः ।
शोध्या बोध्या यथान्यायम् इति शास्त्रेषुनिर्णयः ॥

गुरुभक्तिः ।

धर्मार्थकामैः किन्तस्य मोक्ष एव करे स्थितः ।
सर्वार्थैः श्रीगुरो देवि यस्य भक्तिः सदा स्थिरा ॥३१॥

यस्य देवे परा भक्तिर्यथा देवे तथा गुरौ ।
तस्य ते कथिता ह्यर्थाः प्रकाशन्ते महात्मनः ॥३३॥

गुरुभक्त्या यथा देवि प्राप्यन्ते सर्वसिद्धयः ।
यज्ञदानतपस्तीर्थव्रताद्यैर्न तथा प्रिये ॥३६॥

भोगमोक्षार्थिनां ब्रह्मविष्णवीशपदकाङ्क्षिणाम् ।
भक्तिरेव गुरौ देवि नान्यः पन्था इति श्रुतिः ॥४०॥

गुरुं न मर्त्यं बुध्येत यदि बुध्येत तस्य हि ।
न कदाचिद्भवेत् सिद्धिर्मन्त्रैर्वा देवतार्चनैः ॥४६ ॥

तावद् भ्रमन्ति संसारे सर्वदुःखमलीमसाः ।
न भवेत् सद्गुरौ भक्तिर्यावद्देवेशि देहिनाम् ॥१६ ॥

तावदाराधयेच्छिष्यः प्रसन्नोऽसौ यदा भवेत् ।
गुरौ प्रसन्ने शिष्यस्य सद्यः पापक्षयो भवेत् ॥२० ॥

क्षीयन्ते सर्वपापानि वर्धन्ते पुण्यराशयः ।
सिध्यन्ति सर्वकार्याणि गुरुशुश्रूषया प्रिये ॥६७ ॥

भक्त्या वित्तानुसारेण गुरुमुद्दिश्य यत्कृतम् ।
अल्पे महति वा तुल्यं पुण्यमाढ्यदरिद्रयोः ॥६९ ॥

सर्वस्वमपि यो दद्याद् गुरौ भक्तिविवर्जितः ।
शिष्यो न फलमाप्नोति भक्तिरेव हि कारणम् ॥७० ॥

भक्त्या तुष्टेन गुरुणा यः प्रदिष्टः कृपालुना ।
कर्ममुक्तो भवेच्छिष्यो भुक्तिमुक्त्योः स भाजनम् ॥२३ ॥

शिष्येणापि तथा कार्यं यथा सन्तोषितो गुरुः ।
प्रियं कुर्याच्च देवेशि मनोवाक्कायकर्मभिः ॥२४ ॥

मुनिभ्यः पन्नगेभ्यश्च सुरेभ्यः शापतोऽपि च ।
कालमृत्युभयाद्वापि गुरू रक्षति पार्वति ॥

धन्या माता पिता धन्यो धन्या वंशा जना अपि ।
धन्या च वसुधा यत्र गुरुभक्तः प्रजायते ॥

शिष्यपरीक्षा ।

ज्ञानेन क्रियया वापि गुरुः शिष्यं परीक्षयेत् ।
संवत्सरं तदर्धं वा तदर्धं वा प्रयत्नतः ॥१९ ॥

उत्तमांश्चाधमे कुर्यान्नीचानुत्तमकर्मणि ।
प्राणद्रव्यप्रणामाद्यैरादेशैश्च स्वयं समैः ॥२० ॥

आकृष्टस्ताडितो वापि यो विषादं न याति च ।
गुरुः कृपां करोतीति मुदा सञ्चिन्तयेत् सदा ॥२२ ॥

श्रीगुरोः स्मरणे चापि कीर्तने दर्शनेऽपि च ।

वन्दने परिचर्यायामाह्वाने प्रेषणे प्रिये ॥२३ ॥

आनन्दकम्परोमाञ्चस्वरनेत्रादिविक्रियाः ।
येषां स्युस्तेऽत्र योग्याश्च दीक्षासंस्कारकर्मणि ॥२४ ॥

आदिमध्यावसानेषु योग्याः शक्तिनिपातिताः ।
अधमा मध्यमाः श्रेष्ठाः शिष्या देवि प्रकीर्तिताः ॥२७ ॥

आदौ भक्तिर्भवेद्देवि दीक्षार्थं समुदन्ति ये ।
पुनर्विपुलहृष्टास्ते आदियोग्या इतीरिताः ॥२८ ॥

दीक्षासमयसम्प्राप्ता ज्ञानविज्ञानवर्जिताः ।
भक्त्या प्रध्वस्तपर्याया मध्ययोग्याश्च ते स्मृताः ॥२९ ॥

आदौ भक्तिविहीना ये मध्यभक्तास्तु ये नराः ।
अन्तप्रवृद्धभक्ताश्च अन्तयोग्या भवन्ति ते ।
उत्तमज्ञानसंज्ञांश्चेत्युपदेशस्त्रिधा प्रिये ॥३० ॥

गुरोर्नियमाः ।

उपनीय गुरुः शिष्यं शिक्षयेच्छौचमादितः ।
आचारमग्निकार्यं च संध्योपासनमेव च ॥६९ ॥

अध्येष्यमाणं तु गुरुर्नित्यकालमतन्द्रितः ।
अधीष्व भो इति ब्रूयाद्विरामोऽस्त्विति चारभेत् ॥७३ ॥

आचार्यपुत्रः शुश्रूषुर्ज्ञानदो धार्मिकः शुचिः ।
आप्तः शक्तोर्थदः साधुः स्वोऽध्याप्या दश धर्मतः ॥१०९ ॥

नापृष्टः कस्यचिद् ब्रूयान्न चान्यायेन पृच्छतः ।
जानन्नपि हि मेधावी जडवल्लोक ते न आचरेत् ॥११० ॥

अधर्मेण च यः प्राह यश्चाधर्मेण पृच्छति ।
तयोरन्यतरः प्रैति विद्वेषं वाधिगच्छति ॥१११ ॥

सच्छिष्यायातिभक्ताय यज्ज्ञानमुपदिश्यते ।
तज्ज्ञानं तत्तु शास्त्रार्थं तद्विदध्यादखण्डितम् ॥१६ ॥

असच्छिष्येष्वभक्तेषु यज्ज्ञानमुपदिश्यते ।
तत् प्रयात्यपवित्रत्वं गोक्षीरं श्वघृतादिव ॥१७ ॥

धर्मार्थौ यत्र न स्यातां शुश्रूषा वापि तद्विधा ।

तत्र विद्या न वक्तव्या शुभं बीजमिवोषरे ॥

विद्ययैव समं कामं भर्तव्यं ब्रह्मवादिना ।
आपद्यपि हि घोरायां न त्वेनामिरिणो वपेत् ॥

उपनीय तु यः शिष्यं वेदमध्यापयेद्द्विजः ।
सकल्पं सरहस्यं च तमाचार्यं प्रचक्षते ॥१४० ॥

स्वयमाचरते शिष्यान् आचारे स्थापयत्यपि ।
आचिनोतीह शास्त्रार्थान् आचार्यस्तेन कथ्यते एकदेशं तु वेदस्य वेदाङ्गान्यपि वा पुनः ।
योऽध्यापयति वृत्त्यर्थमपाध्यायः स उच्यते ॥१४१ ॥

निषेकादीनि कर्माणि यः करोति यथाविधि ।
संभावयति चान्नेन स विप्रो गुरुरुच्यते ॥१४२ ॥

अल्पं वा बहु वा यस्य श्रुतस्योपकरोति यः ।
तमपीह गुरुं विद्याच्छ्रुतोपक्रियया तया ॥१४९ ॥

धनेच्छाभयलोभाद्यैरयोग्यं यदि दीक्षयेत् ।
देवताशापमाप्नोति कृतञ्च निष्फलं भवेत् ॥१८ ॥

गुरुपरीक्षा ।

स्वयं वेद्ये परे तत्त्वे स्वात्मानं वेत्ति निश्चलः ।
आत्मनोऽनुग्रहो नास्ति परस्यानुग्रहः कथम् ॥११९ ॥

ब्रह्माकारं मनोरूपं प्रत्यक्षं स्वतनुस्थितम् ।
यो न जानाति चान्यस्य कथं मोक्षं ददात्यसौ ॥१२० ॥

विद्धस्तु वेधयेद्देवि नाविद्धो वेधको भवेत् ।
मुक्तस्तु मोचयेद् बद्धं न मुक्तो मोचकः कथम् ॥१२४ ॥

अभिज्ञश्चोद्धरेन्मूर्खं न मूर्खो मूर्खमुद्धरेत् ।
शिलां सन्तारयेन्नौर्हि किं शिला तारयेच्छिलाम् ॥१२५ ॥

तत्त्वहीनं गुरुं लब्ध्वा केवलं भवतत्परः ।
इहामुत्र फलं किञ्चित् स नरो नाप्नुयात् प्रिये ॥१२६ ॥

श्रीगुरुं लक्षणोपेतं संशयच्छेदकारकम् ।
लब्ध्वा ज्ञानप्रदं देवि न गुर्वन्तरमाश्रयेत् ॥१३० ॥

अनभिज्ञं गुरुं प्राप्य सदा संशयकारकम् ।

गुर्वन्तरन्तु गत्वा स नैतद्दोषेण लिप्यते ॥१३१ ॥

मधुलुब्धो यथा भृङ्गः पुष्पात् पुष्पान्तरं व्रजेत् ।
ज्ञानलुब्धस्तथा शिष्यः गुरोगुर्वन्तरं व्रजेत् ॥१३२ ॥

पञ्चैते कार्यभूताः स्युः कारणं बोधको भवेत् ।
पूर्णाभिषेककर्ता यो गुरुस्तस्यैव पादुका ।
पूजनीया महेशानि बहुत्वेऽपि न संशयः ॥१२९ ॥

शिष्योऽपि लक्षणैरेतैः कुर्याद् गुरुपरीक्षणम् ।
आनन्दाद्यैर्जपस्तोत्रध्यानहोमार्चनादिषु ॥२५ ॥

ज्ञानोपदेशसामर्थ्यं मन्त्रसिद्धिमपीश्वरि ।
वेधकत्वं परिज्ञाय शिष्यो भूयान्न चान्यथा ॥२६ ॥

ज्ञानहीनो गुरुमन्यो मिथ्यावादी विडम्बकः ।
स्वविश्रान्तिं न जानाति परशान्तिं करोति किम् ॥

स्वयं तरितुमक्षमः परान्निस्तारयेत्कथम् ।
दूरे तं वर्जयेत् प्राज्ञो धीरमेव समाश्रयेत् ॥

गुरुलक्षणानि ।

गुरवो बहवः सन्ति वेदशास्त्रादिपारगाः ।
दुर्लभोऽयं गुरुर्देवि परतत्त्वार्थपारगः ॥१०५ ॥

गुरवो बहवः सन्ति आत्मनोऽन्यप्रदा भुवि ।
दुर्लभोऽयं गुरुर्देवि लोकेष्वात्मप्रकाशकः ॥१०६ ॥

गुरवो बहवः सन्ति कुमन्त्रौषधिवेदिनः ।
निगमागमशास्त्रोक्तमन्त्रज्ञो दुर्लभो भुवि ॥१०७ ॥

गुरवो बहवः सन्ति शिष्यवित्तापहारकाः ।
दुर्लभोऽयं गुरुर्देवि शिष्यदुःखापहारकः ॥१०८ ॥

वर्णाश्रमकुलाचारनिरता बहवो भुवि ।
सर्वसङ्कल्पहीनो यः स गुरुर्देवि दुर्लभः ॥१०९ ॥

पाशबद्धः पशुर्ज्ञेयः पाशमुक्तो महेश्वरः ।
तस्मात् पाशहरो यस्तु स गुरुः परमो मतः ॥११ ॥

मूलादिब्रह्मरन्ध्रान्तसप्ताम्भोजदलेषु च ।

जीवाचारफलं वेत्ति स गुरुर्नापरः प्रिये ॥१४॥

शिवादिगुरुपर्यन्तं पारम्पर्यक्रमेण यः ।
अवाप्ततत्त्वसम्भारः स गुरुर्नापरः प्रिये ॥१५॥

येन वा दर्शिते तत्त्वे तत्क्षणात्तन्मयो भवेत् ।
मन्यते मुक्तमात्मानं स गुरुर्नापरः प्रिये ॥१६॥

ये दत्वा सहजानन्दं दरन्तीन्द्रियजं सुखम् ।
सेव्यास्ते गुरवः शिष्यैरन्ये त्याज्याः प्रतारकाः ॥१७॥

संसारभयभीतस्य शिष्यस्य गुरुरादरात् ।
व्रतोपवासनियमैर्नियन्ता स गुरुर्मतः ॥१८॥

यः प्रसन्नः क्षणार्धेन मोक्षलक्ष्मीं प्रयच्छति ।
दुर्लभं तं विजानीयाद् गुरुं संसारतारकम् ॥१९॥

यः क्षणेनात्मसामर्थ्यं स्वशिष्याय ददाति हि ।
क्रियायासादिरहितं स गुरुर्देवदुर्लभः ॥१००॥

यः सद्यः प्रत्ययकरं सुलभञ्चात्मसौख्यदम् ।
ज्ञानोपदेशं कुरुते स गुरुर्देवदुर्लभः ॥१०१॥

द्वीपाद्द्वीपान्तरं देवि सञ्चरेद्यथा तथा ।
यो दद्यात्स गुरुर्ज्ञानमभ्यासादिविवर्जितम् ॥१०२॥

क्षुधितस्य यथा तृप्तिराहारादाशु जायते ।
तथोपदेशमात्रेण ज्ञानदो दुर्लभो गुरुः ॥१०३॥

गुरवो बहवः सन्ति दीपवच्च गृहे गृहे ।
दुर्लभोऽयं गुरुर्देवि सूर्यवत् सर्वदीपकः ॥१०४॥

गुरोर्यस्यैव सम्पर्कात् परानन्दोभिजायते ।
गुरुं तमेव वृणुयान्नापरं मतिमान्नरः ॥११०॥

यस्यानुभवपर्यन्तं बुद्धिस्तत्र प्रवर्तते ।
यस्यालोकनमात्रेण मुच्यते नात्र संशयः ॥१११॥

शङ्कया भक्षितं सर्वं त्रैलोक्यं सचराचरम् ।
सा शङ्का भक्षिता येन स गुरुर्देवि दुर्लभः ॥११२॥

दृश्यं विना स्थिरा दृष्टिर्मनश्चालम्बनं विना ।
विनायासं स्थिरो वायुर्यस्य स्यात् स गुरुः प्रिये ॥७०॥

जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिश्च तुरीयं तदतीतकम् ।
यो वेत्ति पञ्चकं देवि स गुरुः कथितः प्रिये ॥७५॥

यो वा पराञ्च पश्यन्तीं मध्यमां वैखरीमपि ।
चतुष्टयं विजानाति स गुरुः कथितः प्रिये ॥७७॥

महामुद्रां नभोमुद्राम् उड्डीयानां जलन्धरम् ।
मूलबन्धञ्च यो वेत्ति स गुरुः परमो मतः ॥८५॥

पिण्डब्रह्माण्डयोरैक्यं स्थितिं यो वेत्ति तत्त्वतः ।
शिरास्थिरोमसंख्यादि स गुरुर्नापरः प्रिये ॥८८॥

पद्मादिचतुरशीतिनानासनविचक्षणः ।
यमाद्यष्टाङ्गयोगज्ञः स गुरुः परमो मतः ॥८९॥

प्रेरकः सूचकश्चैव वाचको दर्शकस्तथा ।
शिक्षको बोधकश्चैव षडेते गुरवः स्मृताः ॥१२८॥

रूढाविद्या जगन्माया देहेस्ति ध्वान्तरूपिणी ।
तद्वारकः प्रकाशश्च गुरुशब्देन कथ्यते ॥

गुकारश्चान्धकारो हि रुकारस्तेज उच्यते ।
अज्ञानग्रासकं ब्रह्म गुरुरेव न संशयः ॥

गुकारश्चान्धकारस्तु रुकारस्तन्निरोधकः ।
अन्धकारविनाशित्वात् गुरुरित्यभिधीयते ॥

गुकारः स्याद्गुणातीतो रूपातीतो रुकारकः ।
गुणरूपविहीनत्वाद्गुरुरित्यभिधीयते ॥

गुकारः प्रथमो वर्णो मायादिगुणभासकः ।
रुकारोऽस्ति परं ब्रह्म मायाभ्रान्तिविमोचकम् ॥

यस्यानुग्रहमात्रेण हृदि ह्युत्पद्यते क्षणात् ।
ज्ञानं च परमानन्दः सद्गुरुः शिव एव सः ॥

नित्यं ब्रह्म निराकारं येन प्राप्तं स वै गुरुः ।
स शिष्यं प्रापयेत् प्राप्यं दीपो दीपान्तरं यथा ॥

आचिनोति च शास्त्रार्थमाचारे स्थापयत्यपि ।
स्वयमाचरते यस्मादाचार्यस्तेन चोच्यते ॥

चतुर्विंशतिगुरवः

पृथिवी वायुराकाशमापोऽग्निश्चन्द्रमा रविः ।

कपोतोऽजगरः सिन्धुः पतङ्गो मधुकृद् गजः ॥

मधुपो हरिणो मीनः पिङ्गला कुररोऽर्भकः ।
कौमारी शरकृत्सर्प ऊर्णनाभिःसुपेशकृत् एते हि गुरवो विप्राश्चतुर्विंशतिरीरिता ॥

पृथिवीगुरुलक्षणम् ।

भूतैराक्रम्यमाणोऽपि धीरो दैववशानुगैः ।
तद्विद्वान्न चलेन्मार्गाह् अनुशिक्षान् क्षितेर्व्रतम् ॥

वायुगुरुलक्षणम् ।

विषयेष्वाविशन्षन्योगी नाना धर्मेषु सर्वतः ।
गुणदोषव्यपेतात्मा न विषज्येत वायुवत् ॥

आकाशगुरुलक्षणम् ।

तेजोवान्भूमयैर्भावैमेधर्द्यैर्वायुनेरितैः ।
न स्पृश्यते नभस्तद्वत्कालसृष्टैर्गुणैर्भवेत् ॥

अब् गुरुलक्षणम् ।

स्वच्छः प्रकृतितः स्निग्धो मधुरस्तीर्थभूर्नणाम् ।
मुनिः पुनात्याप इव दीक्षोपस्पर्शकीर्तनैः ॥

अग्निगुरुलक्षणम्

तेजस्वी तपसा दीप्तो धुर्धर्षश्चापरैरपि ।

सर्वभक्षोपि युक्तात्मा नादत्ते मलमग्निवत् ॥

चन्द्रगुरुलक्षणम् ।

निषेकाद्याः श्मशानान्ताः भावा देहस्य नात्मनः ।
कलानामिव चन्द्रस्य कालेनाव्यक्तवर्त्मना ॥

रविगुरुलक्षणम् ।

गुणैर्गुणानुपादत्ते यथाकाले विमुञ्चति ।
न तेषु युज्यते योगी गोभिर्गा इव गोपतिः ॥

कपोतगुरुलक्षणम् ।

नातिस्नेहःप्रसङ्गो वा कर्तव्यः क्वापि केनचित् ।
कुर्वन्विन्देत सन्ताप कपोत इव दीनधीः ॥

अजगरगुरुलक्षणम् ।

ग्रासं कुमृष्टं विरसं महीयः स्वल्पमेव वा ।
यदृच्छयैवापतितं ग्रसेदजगरक्रियः ॥

शयिताहानि भूरीणि निराहारोऽनुपक्रमः ।
यदि नोपनमेद्ग्रासो महाहिरिव दिष्टभुक् ॥

सिन्धुगुरुलक्षणम् ।

अनन्तपारो ह्यक्षोभ्यो दुर्विगाह्यो दुरत्ययः ।

समृद्धकामो हीनो वा नारायणपरो मुनिः ।
नोत्सर्पेन्न शुष्येत सरिद्भिरिव सागरः ॥

पतङ्गगुरुलक्षणम्

योषिद्भिरण्याभरणाम्बरादि द्रव्येषु मायारचितेषु मूढः ।
प्रलोभितात्माभ्युपभोगबुध्या पतङ्गवन्नश्यति नष्ट दृष्टिः ॥

मधुकृदगुरुलक्षणम्

स्तोकं स्तोकं ग्रसेद्ग्रासं देहो वर्तेत यावता ।
गृहानहिंसन्नातिष्ठेद्वृत्तिं माधुकरीं मुनिः ॥

अणुभ्यश्च महद्भ्यश्च शास्त्रेभ्यः कुशलो नरः ।
सर्वतस्सारमादद्यात्पुष्पेभ्य इव षट् पदः ॥

गजगुरुलक्षणम् ।

पदापि युवतीं भिक्षुर्न स्पृशोद्दारवीमपि ।
स्पृशन् करीव बध्येत करिण्या अङ्गसङ्गतः ॥

मधुपगुरुलक्षणम् ।

न देयं नोपभोग्यञ्च लुब्धै र्यद्दुःखसञ्चितम् ।
भुङ्क्ते तदपि तत्रान्यो मधुपेवार्थविन्मधु ॥

हरिगुरुलक्षणम्

ग्राम्यगीतं न शृणुयात् यतिर्वनचरः क्वचित् ।
शिक्षेत हरिणाद्बुद्धिं मृगयागीतमोहितात् ॥

मीनगुरुलक्षणम् ।

जिह्वयातिप्रमाथिन्या जनो रसविमोहितः ।
मृत्युमृच्छत्यसद्बुद्धिर्मीनस्तु बडिशैर्यथा ॥

पिङ्गलगुरुलक्षणम्

आशा हि परमं दुःखं नैराश्यं परमं सुखम् । यथा संच्छिद्य कान्ता सा सुखं सुष्वाप पिङ्गला ॥

कुरगुरुलक्षणम् ।

सामिषं कुररं जघ्नुर्बलिनो ये निरामिषाः ।
तदामिषं परित्त्यज्य स सुखं समविन्दत ।
तथैव सुखमाप्नोति तद्विद्वान्यस्त्वकिञ्चनः ॥

अर्भकगुरुलक्षणम् ।

न मे मानावमानौ स्तो न चिन्तागेहपुत्रिणाम् ।
आत्मक्रीडो ह्यात्मरतो विचरे द्बालवत्सदा ॥

कुमारीगुरुलक्षणम् ।

वासो बहूनां कलहो भवेद्वार्ता द्वयोरपि ।
एक एव चरेत्तस्मात्कुमार्या इव कङ्कणः ॥

शरकृद्गुरुलक्षणम् ।

यथैवमात्मव्यवरुद्धचित्तो न वेद किञ्चिद्बहिरन्तरं वा ।
तथेषुकारो नृपतिं वृजन्त मिषौ गतात्मा न ददर्श पार्श्वे ॥

सर्पगुरुलक्षणम् ।

गृहारम्भो हि दुःखाय विफलश्चाधृतात्मनः ।
सर्पः परकृतं वेश्म प्रविश्य सुखमेधते ॥

ऊर्णनाभिगुरुलक्षणम् ।

यथोर्णनाभिर्हृदयादूर्णां संत्यज्य वक्रतः ।
तया विहृत्य भूयस्तां ग्रसत्येवं महेश्वरः ॥

पेशस्कृद् गुरुलक्षणम् ।

यत्र यत्र मनो देही धारयेत् सततं धिया ।
स्नेहाद्द्वेषाद्भयाद्वापि याति तत्तत्स्वरूपताम् ॥

कीटः पेशस्कृतं ध्यायन्कुड्यं तेन प्रवेशितः ।
याति तत्तुल्यतां विप्राः पूर्वरूपमसंत्त्यजन् ॥

गुरुवैविध्यम्

इहेष्टकामदं यत्तु परस्मिन्नरकप्रदम् ।
यः प्रयच्छति तज्ज्ञानं स निषिद्धगुरुर्भवेत् ॥

इहाभीष्टप्रदं यद्वा परत्र स्वर्गभोगदम् ।
स काम्यगुरुरित्याहुः तज्ज्ञानं यः प्रयच्छति ॥

यन्मोक्षसुखदं ज्ञानं यो ददाति दयापरः ।
तं प्राहुर्विहितगुरुं सात्त्विकं निरपेक्षकम् ॥

संसारविषयेऽत्यर्थं विरक्तिं वक्ति सर्वदा ।
भक्तिमध्यात्मविषये स गुरुर्वाचकस्स्मृतः ॥

उपदेशावशिष्टान्यः सूक्ष्मार्थान् सूचयत्यलम् ।
यमादिसद्गुणकरान् स भवेत्सूचको गुरुः ॥

परब्रह्मकरं ज्ञानमुपदिश्य यथाविधि ।
करोति शिष्यं ब्रह्मैक्यं स कारकगुरुर्भवेत् ॥

गुरुमहिमा ।

यथा वह्निसमीपस्थं नवनीतं विलीयते । तथा पापं विलीयते सदाचार्यसमीपतः ॥११३ ॥

यदा दीप्तानलः काष्ठं शुष्कमार्द्रञ्च निर्दहेत् ।
तथा गुरुकटाक्षस्तु शिष्यपापं दहेत् क्षणात् ॥११४ ॥

यथा महानिलोद्धूतं तूलं दशदिशो व्रजेत् ।
तथैव गुरुकारुण्यात् पापराशिः पलायते ॥११५ ॥

दीपदर्शनमात्रेण प्रणश्यति तमो यथा ।
सद्गुरोर्दर्शनाद्देवि तथाज्ञानं विनश्यति ॥११६ ॥

उत्पादकब्रह्मदात्रोर्गरीयान् ब्रह्मदः पिता ।
ब्रह्मजन्म हि विप्रस्य प्रेत्य चेह च शाश्वतम् ॥१४६ ॥

ध्यानमूलं गुरोर्मूर्तिः पूजामूलं गुरोः पदम् ।
मन्त्रमूलं गुरोर्वाक्यं मोक्षमूलं गुरोः कृपा ॥१३ ॥

तावदार्त्तिर्भयं शोको लोभमोहभ्रमादयः ।

यावन्नायाति शरणं श्रीगुरुं भक्तवत्सलम् ॥१५॥

ब्रह्मविष्णुमहेशादिदेवतामुनियोगिनः ।
कुर्वन्त्यनुग्रहं तुष्टा गुरौ तुष्टे न संशयः ॥२२॥

निग्रहेऽनुग्रहे वापि गुरुः सर्वस्य कारणम् ।
निर्गतं यद्गुरोर्वक्त्रात् सर्वं शास्त्रं तदुच्यते ॥९१॥

मनुष्यचर्मणा बद्धः साक्षात्परशिवः स्वयम् ।
सच्छिष्यानुग्रहार्थाय गूढं पर्यटति क्षितौ ॥५४॥

नरवद्दृश्यते लोके श्रीगुरुः पापकर्मणा ।
शिववद्दृश्यते लोके भवानि पुण्यकर्मणा ॥५८॥

श्रीगुरुं परमं तत्त्वं तिष्ठन्तं चक्षुरग्रतः ।
मन्दभाग्या न पश्यन्ति ह्यन्धाः सूर्यमिवोदितम् ॥५९॥

गुरुगीता ।

यो गुरुः स शिवः प्रोक्तो यः शिवः स गुरुः स्मृतः ।
विकल्पं यस्तु कुर्वीत स भवेत् पातकी गुरौ ॥

यदङ्घ्रिकमल द्वन्द्वं द्वन्द्वतापनिवारकम् ।
तारकं भवसिन्धोश्च तं गुरुं प्रणमाम्यहम् ॥

गुरुरेव जगत्सर्वं ब्रह्मविष्णुशिवात्मकम् ।
गुरोः परतरं नास्ति तस्मात्तं पूजयेद्गुरुम् ॥

संसारवृक्षमारूढाः पतन्तो नरकार्णवे ।
सर्वे येनोद्धृता लोकास्तस्मै श्री गुरवे नमः ॥

गुरुर्ब्रह्मा गुरुर्विष्णुः गुरुर्देवो महेश्वरः ।
गुरुरेव परं ब्रह्म तस्मै श्री गुरवे नमः ॥

अखण्डमण्डलाकारं व्याप्तं येन चराचरम् ।
तत्पदं दर्शितं येन तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥

देहे जीवत्वमापन्नः चैतन्यं निष्फलं परम् ।
त्वं पदं दर्शितं येन तस्मै श्री गुरवे नमः ॥

अखण्डं परमार्थं सत् ऐक्यं च त्वंतदोः शुभम् ।
असिना दर्शितं येन तस्मै श्री गुरवे नमः ॥

सर्वश्रुतिशिरोरत्ननीराजितपदाम्बुजम् ।
वेदान्ताम्बुजसूर्याभं श्रीगुरुं शरणं व्रजेत् ॥

चैतन्यं शाश्वतं शान्तं मायातीतं निरञ्जनम् ।
नादबिन्दुकलातीतं तस्मै श्री गुरवे नमः ॥

स्थावरं जङ्गमं चेति यत्किञ्चिज्जगतीतले ।
व्याप्तं यस्य चिता सर्वं तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥

त्वं पिता त्वं च मे माता त्वं बन्धुस्त्वञ्च दैवतम् ।
संसारप्रीतिभङ्गाय तुभ्यं श्रीगुरवे नमः ॥

यत्सत्तया जगत्सत्वं यत्प्रकाशेन भायुतम् ।
नन्दनं च यदानन्दात्तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥

येन चेतयताऽऽपूर्यं चित्तं चेतयते नरः ।
जाग्रत् स्वप्नसुषुप्त्यादौ तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥

यस्य ज्ञानादिदं विश्वमदृश्यं भेदभेदतः ।
यत्स्वरूपावशेषं च तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥

य एव कार्यरूपेण कारणेनापि भाति च ।
कार्यकारणनिर्मुक्तस्तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥

ज्ञानशक्तिस्वरूपाय कामितार्थप्रदायिने ।
भुक्तिमुक्तिप्रदात्रे च तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥

अनेकजन्मसम्प्राप्तकर्मकोटिविदाहिने ।
ज्ञानानलप्रभावेन तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥

न गुरोरधिकं तत्त्वं न गुरोरधिकं तपः ।
न गुरोरधिकं ज्ञानं तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥

मन्नाथः श्रीजगन्नाथो मद्गुरुः श्रीजगद्गुरुः ।
ममात्मा सर्वभूतात्मा तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥

गुरुरादिरनादिश्च गुरुः परम दैवतम् ।
गुरोः समानः को वास्ति तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥

एक एव परो बन्धुर्विषमे समुपस्थिते ।
निस्पृहः करुणासिन्धुस्तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥

गुरुमध्ये स्थितं विश्वं विश्वमध्ये स्थितो गुरुः ।
विश्वरूपो विरूपोऽसौ तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥

भवारण्यप्रविष्टस्य दिङ्मोहभ्रातचेतसः ।

येन संदर्शितः पन्थास्तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥

तापत्रयाग्नितप्तानां श्रान्तानां प्राणिनां मुमे ।
गुरुरेव परा गङ्गा तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥

हेतवे सर्वजगतां संसारार्णवसेतवे ।
प्रभवे सर्वविद्यानां शंभवे गुरवे नमः ॥

ध्यानमूलं गुरोर्मूर्तिः पूजामूलं गुरोःपदम् ।
मन्त्रमूलं गुरोर्वाक्यं मोक्षमूलं गुरोःकृपा ॥

हरणं भवरोगस्य तरणं क्लेशवारिधेः ।
भरणं सर्वलोकस्य शरणं चरणं गुरोः ॥

शिवे रुष्टे गुरुस्त्राता गुरौ रुष्टे न कश्चन ।
तस्मात्परगुरुं लब्ध्वा तमेव शरणं व्रजेत् ॥

अत्रिनेत्रः शिवः साक्षात् द्विभुजश्चापरो हरिः ।
योऽचतुर्वदनो ब्रह्मा श्रीगुरुः कथितः प्रिये ॥

नित्याय निर्विकाराय निरवद्याय योगिने ।
निष्कलाय निरीहाय शिवाय गुरवे नमः ॥

शिष्यहृत्पद्मसूर्याय सत्याय ज्ञानरूपिणे ।
वेदान्तवाक्यवेद्याय शिवाय गुरवे नमः ॥

उपायोपेयरूपाय सदुपायप्रदर्शिने ।
अनिर्वाच्याय वाच्याय शिवाय गुरवे नमः ॥

कार्यकारणरूपाय रूपारूपाय ते सदा ।
अप्रमेयस्वरूपाय शिवाय गुरवे नमः ॥

दृग्दृश्यद्रष्टृरूपाय निष्पन्ननिजरूपिणे ।
अपारायाद्वितीयाय शिवाय गुरवे नमः ॥

गुणधाराय गुणिने गुणस्वरूपिणे ।
जन्मिने जन्महीनाय शिवाय गुरवे नमः ॥

अनाद्यायाखिलाद्याय मायिने गतमायिने ।
अरूपाय स्वरूपाय शिवाय गुरवे नमः ॥

सर्वमन्त्रस्वरूपाय सर्वतन्त्र स्वरूपिणे ॥

सर्वगाय समस्ताय शिवाय गुरवे नमः ॥

मनुष्यचर्मणाऽऽबद्धः साक्षात्परशिवः स्वयम् ।
गुरुरित्यभिधां गृह्णन् गूढः पर्यटति क्षितौ ॥

गुरोः कृपा प्रसादेन ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ।
समर्था तत्प्रसादो हि केवलं गुरु सेवया ॥

श्रीमत्परब्रह्म गुरुं स्मरामि श्रीमत्परब्रह्मगुरुं भजामि ।
श्रीमत्परब्रह्मगुरुं वदामि श्रीमत्परब्रह्मगुरुं नमामि ॥

एकं नित्यं विमलमचलं सर्वधीसाक्षिभूतम् ।
भावातीतं त्रिगुणरहितं सद्गुरुं तं नमामि ॥

आनन्दमानन्दकरं प्रसन्नं ज्ञानस्वरूपं निजबोधयुक्तम् ।
योगीन्द्रमीड्यं भवरोगवेद्यं श्रीमद्गुरुं नित्यमहं नमामि ॥

नित्यं शुद्धं निराभासं निराकारं निरञ्जनम् ।
नित्यबोधचिदानन्दं गुरुं ब्रह्म नभाम्यहम् ॥

सच्चिदानन्दरूपाय व्यापिने परमात्मने ।
नमः श्रीगुरुनाथाय प्रकाशानन्दमूर्तये ॥

सच्चिदानन्दरूपाय कृष्णाय क्लेशहारिणे ।
नमो वेदान्तवेद्याय गुरवे बुद्धिसक्षिणे ॥

यस्य प्रसादादहमेव विष्णुर्मय्येव सर्वं परिकल्पितं च ।
इत्थं विजानामि सदात्मतत्वं तस्याङ्घ्रिपद्मं प्रणतोऽस्मि नित्यम् ॥

नाकारं नो विकारं नहि जनि मरणं नैव पुण्यं न पापम् ।
नो तत्वं तत्वमेकं सहजसमरसं सद्गुरुं तं नमामि ॥

दीक्षोपदेशः

उपदेशत्रैविध्यम् ।

यथा पिपीलिका मन्दमन्दं वृक्षाग्रगं फलम् ।
चिरेणाप्नोति कर्मोपदेशश्चापि तथा स्मृतः ॥३१ ॥

यथा कपिश्च शाखायां शाखामुल्लंघ्य यत्नतः ।
फलं प्राप्नोति धर्मस्य चोपदेशस्तथा प्रिये ॥३२ ॥

यथा वियद्गमः शीघ्रं फल एव निषीदति ।
तथा ज्ञानोपदेशश्च कथितः कुलनायिके ॥३३ ॥

दीक्षात्रैविध्यम् ।

दिव्यभावप्रदानाच्च क्षालनात् कल्मषस्य च । दीक्षेति कथिता सद्भि र्भवबन्ध विमोचनात् ॥

यया चोन्मीलितात्मानो भवन्ति पशवः शिवाः ।
सा दीक्षा ह्युदिता देवि पशुपाशविमोचिका ॥

मन्त्रौषधेः यथा हन्याद् विषशक्तिं कुलेश्वरि । पशुपाशं तथा छिन्द्यात् दीक्षया मन्त्रवित् क्षणात् ॥ स्प-

र्शाख्या देवि दृक्संज्ञा मानसाख्या महेश्वरि ।
क्रियायासादिरहिता देवि दीक्षा त्रिधा स्मृता ॥३४॥

यथा पक्षी स्वपक्षभ्यां शिशून् संवर्द्धयेच्छनैः ।
स्पर्शदीक्षोपदेशश्च तादृशः कथितः प्रिये ॥३५॥

स्वापत्यानि यथा मत्स्यो वीक्षणेनैव पोषयेत् ।
दृग्भ्यां दीक्षोपदेशश्च तादृशः परमेश्वरि ॥३६॥

यथा कूर्मः स्वतनयान् ध्यानमात्रेण पोषयेत् ।
वेधदीक्षोपदेशश्च मानसः स्यात् तथाविधः ॥३७॥

शक्तिपातानुसारेण शिष्योऽनुग्रहमर्हति ।
यत्र शक्तिर्न पतति तत्र सिद्धिर्न जायते ॥३८॥

उपपातकलक्षाणि महापातककोटिशः ।
क्षणाद्दहति देवेशि दीक्षा हि विधिना कृता ॥८५॥

उपासनशतेनापि यां विना नैव सिध्यति ।
तां दीक्षामाश्रयेद् यत्नात् श्रीगुरोर्मन्त्रसिद्धये ॥८८॥

रसेन्द्रेण यथा विद्धमयः सुवर्णतां व्रजेत् ।
दीक्षाविद्धस्तथा ह्यात्मा शिवत्वं लभते प्रिये ॥८९॥

विधवायाः सुतादेशात् कन्यायाः पितुराज्ञया ।
नाधिकारः स्वतो नार्याः भार्यायाः भर्तुराज्ञया ॥

स्याद्वेदाध्ययने शूद्रो नाधिकारी यथा प्रिये ।
तथैवादीक्षितश्चापि नाधिकारी कुलेश्वरि ॥

जन्मान्तर सहस्रेषु कृतपाप प्रणाशनात् ।
परदेवप्रकाशाच्च जप इत्यभिधीयते ॥

मननात् तत्वरूप्स्य देवस्यामिततेजसः ।
त्रायते सर्वभयतस्तस्मान्मन्त्र शरीरितः ॥

देहमास्थाय भक्तानां व्रदनाच्च पार्वति ।

तापत्रयादिशमनाद्देवता परिकीर्तिता ॥

पूर्वजन्मानुशमनाज्जन्ममृत्युनिवारणात् ।
सम्पूर्णफलदानाच्च पूजेति कथिता प्रिये ॥

तत्वात्मकस्य देवस्य परिवारवृतस्य च ।
नवानन्दप्रजननात्तर्पणं समुदाहृतम् ॥

पञ्चाङ्गोपासनेनेष्टदेवता प्रीतिदानतः ।
पुरश्चरति भक्तस्य तत्पुरश्चरणं प्रिये ॥

आत्मसिद्धिप्रदानाच्च सर्वरोगनिवारणात् ।
नवसिद्धिप्रदानाच्च आसनं कथितं प्रिये ॥

दह्यन्ते ध्यायमानानां धातूनाञ्च यथा मलम् ।
तथेऽन्द्रियाणां दह्यन्ते दोषाः प्राणस्य संयमात् ॥ जपध्यानं विनाऽगर्भः सगर्भस्तत्द्विपर्ययात् ।
अगर्भाद् गर्भसंयुक्तः प्राणायमः शताधिकः ॥

प्राणायामैः विशुद्धात्मा यद्यत् कर्म करोति हि ।
तत्तत् फलत्यसंदेहस्वप्रयत्नेन वा कृतम् ॥

यः शिवः स्वर्गः सूक्ष्मश्चोन्मना निष्फलोऽव्ययः । व्योमकारो ह्यजोऽनन्तः स कथं पूज्यते प्रिये ॥

अत एव शिवस्साक्षात् गुरुरूपं समाश्रितः ।
भक्त्या संपूजितो देवि भुक्तिं मुक्तिं प्रयच्छति ॥

सद्भक्तरक्षणायैव निराकारोऽपि साकृतिः ।
शिवः कृपानिधिर्लोके संसारीव हि चेष्टते ॥

विशिष्टं दीयते ज्ञानं क्षीयते पापसञ्चयः ।
मायाकर्ममलोद्भूता यतो दीक्षेति सा स्मृता ॥

दीक्षासप्तविधत्वम् ।

यौगिकी मानसी चान्या स्पार्शिकी चाक्षुषी तथा ।
वाचिकी तान्त्रिकी हौत्री दीक्षेयं सप्तधा मता ॥

योगमार्गेण शिष्यस्य देहमाविश्य यद्गुरुः ।
बोधयेद्देवतातत्त्वं सा दीक्षा यौगिकी मता ॥

आदिश्य देवताभावं तेजसा यद्दयालुना ।
शिष्यं गुरुरनुध्यायेत् सा दीक्षा मानसी भवेत् ॥

हार्द्रमन्त्रमयं ज्योतिर्हस्ते सञ्चित्य यद्गुरुः ।
ब्रह्मरन्ध्रे स्पृशेच्छिष्यं सा दीक्षा स्पार्शिकी भवेत् ॥

देवताविग्रहो भूत्वा यच्छिष्यं दयया गुरुः ।
प्रसन्नया दृशा पश्येत् सा दीक्षा चाक्षुषी स्मृता ॥

सञ्चित्य हृदये तत्त्वं कर्णे शिष्यस्य यद्गुरुः ।
मन्त्रमुच्चारयेत्सम्यक् सा दीक्षा मान्त्रिकी भवेत् ॥

दिव्यानामपि मन्त्राणां यद्याख्यानेन देशिकः ।
शिष्यायोपदिशेत्तत्वं सा दीक्षा तान्त्रिकी स्मृता ॥

सकुण्डमण्डपा होमक्रियाकौशलशालिनी ।
अभिषेकादि सम्पन्ना हौत्री दीक्षेयमुच्यते ॥

तारतम्यं समालोक्य दीक्षा कार्या विपश्चिता ।
शक्तिपातानुसारेण शिष्योऽनुग्रहमर्हति ॥

अतः परं समालक्ष्य गुरुश्शिष्यस्य योग्यताम् ।
षडध्वशुद्धिं कुर्वीत सर्वबन्धविमुक्तये ॥

कलातत्वं च भुवनम् वर्णः पदमतः परम् ।
मन्त्रं चेति समासेन षडध्वा परिपठ्यते ॥

मन्त्रसिद्धिः ।

आब्रह्मबीजदोषाश्च नियमातिक्रमोद्भवाः ।
ज्ञानाज्ञानकृतां सर्वे प्रणश्यन्ति जपात् प्रिये ॥६ ॥

संसारे दुःखभूयिष्ठे यदीच्छेत् सिद्धिमात्मनः ।
पञ्चाङ्गोपासनेनैव मन्त्रजापी व्रजेत् सुखम् ॥७ ॥

पूजा त्रैकालिकी नित्यं जपस्तर्पणमेव च ।
होमो ब्राह्मणभुक्तिश्च पुरश्चरणमुच्यते ॥८ ॥

यद् यदङ्गं विहीयेत तत्संख्याद्विगुणो जपः ।
कुर्याद् द्वित्रिचतुःपञ्चसंख्यां वा साधकः प्रिये ॥९ ॥

कुर्वीत चाङ्गसिध्यर्थं तदशक्तौ स भक्तितः ।
तच्चेदङ्गं विहीयेत मन्त्री नेष्टमवाप्नुयात् ॥१० ॥

उपदेशस्य सामर्थ्यात् श्रीगुरोश्च प्रसादतः ।

मन्त्रप्रभावाद्भक्त्या च मन्त्रसिद्धिः प्रजायते ॥१३ ॥

अनेककोटिमन्त्राणि चित्ताकुलकराणि च ।
मन्त्रं गुरुकृपाप्राप्तमेकं स्यात् सर्वसिद्धिदम् ॥१९ ॥

यथा घटश्च कलशः कुम्भश्चैकार्थवाचकः ।
तथा देवश्च मन्त्रश्च गुरुश्चैकार्थ उच्यते ॥६४ ॥

यथा देवस्तथा मन्त्रो यथा मन्त्रस्तथा गुरुः ।
देवमन्त्रगुरूणाञ्च पूजया सदृशं फलम् ॥६५ ॥

मन्त्रार्थं मन्त्रचैतन्यं योनिमुद्रां न वेत्ति यः ।
शतकोटिजपेनापि तस्य सिद्धिर्न जायते ॥५९ ॥

चैतन्यरहिता मन्त्राः प्रोक्ता वर्णास्तु केवलम् ।
फलं नैव प्रयच्छन्ति लक्षकोटिजपादपि ॥६१ ॥

हृत्कण्ठग्रन्थिभेदश्च सर्वावयववर्धनम् ।
आनन्दाश्रु च पुलको देहावेशः कुलेश्वरि ।
गद्गदोक्तिश्च सहसा जायते नात्र संशयः ॥६३ ॥

सकृदुच्चरितेऽप्येवं मन्त्रे चैतन्यसंयुते ।
दृश्यन्ते प्रत्यया यत्र पारम्पर्य तदुच्यते ॥६४ ॥

शिवे मन्त्रे गुरौ यस्य भावना सदृशी भवेत् ।
भोगो मोक्षश्च सिद्धिश्च शीघ्रं तस्य भवेद्ध्रुवम् ॥

जपविधिः ।

सूर्यस्याग्नेर्गुरोरिन्दोर्दीपस्य च जलस्य च ।
गोविप्रकुलवृक्षाणां सन्निधौ शस्यते जपः ॥२५ ॥

गृहे शतगुणं विद्याद् गोष्ठे लक्षगुणं भवेत् ।
कोटिर्देवालये पुण्यमनन्तं शिवसन्निधौ ॥२६ ॥

तूलकम्बलवस्त्राणां सिंहव्याघ्रमृगाजिनम् ।
कल्पयेदासनं धीमान् सौभाग्यज्ञानवृद्धिदम् ॥३३ ॥

पद्मस्वस्तिकवीरादिष्वासनेषूपविश्य च ।
जपार्चनादिकं कुर्यादन्यथा निष्फलं भवेत् ॥३४ ॥

एकैकमङ्गुलीभिः स्याद्रेखाभिर्दशधा फलम् ।

मणिभिः शतसाहस्रं माणिक्याऽनन्तमुच्यते ॥५० ॥

त्रिंशद्भिः स्याद्धनं पुष्टिः सप्तविंशतिभिर्भवेत् ।
पञ्चविंशतिभिर्मोक्षं पञ्चदश्याभिचारके ।
पञ्चाशद्भिः कुलेशानि सर्वसिद्धिरुदीरिता ॥५१ ॥

उच्चैर्जपोऽधमः प्रोक्त उपांशुर्मध्यमः स्मृतः ।
उत्तमो मानसो देवि त्रिविधः कथितो जपः ॥५४ ॥

भक्ष्यं हविष्यं शाकादि विहितानि फलान्यपि ।
मूलं शक्तु यवानाञ्च शस्तान्येतानि मन्त्रिणाम् ॥७४ ॥

यस्यान्न पानपुष्टाङ्गः कुरुते धर्मसञ्चयम् ।
अन्नदातुः फलं चार्द्धं कर्तुश्चार्द्धं न संशयः ॥७५ ॥

तस्मात् सर्वप्रयत्नेन परान्नं वर्जयेत् सुधीः ।
पुरश्चरणकाले च काम्यकर्मस्वपीश्वरि ॥७६ ॥

जिह्वा दग्धा परान्नेन करौ दग्धौ प्रतिग्रहात् ।
मनो दग्धं परस्त्रीभिः कार्यसिद्धिः कथं भवेत् ॥७७ ॥

शान्तः शुचिमिताहारो भूशायी भक्तिमान् वशी ।
निर्द्वन्द्वः स्थिरधीर्मौनी संयतात्मा जपेत् प्रिये ॥११० ॥

तन्निष्ठस्तद्गतप्राणस्तच्चित्तस्तत्परायणः ।
तत्पदार्थानुसन्धानं कुर्वन् मन्त्रं जपेत् प्रिये ॥११३ ॥

जपात् श्रान्तः पुनर्ध्यायेद्ध्यानात् श्रान्तः पुनर्जपेत् ।
जपध्यानादियुक्तस्य क्षिप्रं मन्त्रः प्रसिध्यति ॥११४ ॥

यदृच्छया श्रुतं मन्त्रं दृष्टेनापि छलेन च ।
पत्रे स्थितं वा चाध्याप्य तज्जपः स्यादनर्थकृत् ॥२० ॥

जपकाले विवर्जनीयानि ।

जाड्यं दुःखं तृणच्छेदं विवादं वा मनोरथम् ।
बहिस्तु देहवायुञ्च जपकाले विवर्जयेत् ॥१०९ ॥

उष्णीशी कञ्चुकी नग्नो मुक्तकेशो गणावृतः ।
अपवित्रोत्तरीयश्चाशुचिर्गच्छंश्च नो जपेत् ॥१०८ ॥

आलस्यं जृम्भणं निद्रां क्षुतं निष्ठीवनं भयम् ।
नीचाङ्गस्पर्शनं कोपं जपकाले विवर्जयेत् ॥१०६ ॥

मलिनाम्बरकेशादिमुखदौर्गन्ध्यसंयुतः ।
यो जपेत्तं दहत्याशु देवता सुजुगुप्सिता ॥१०५ ॥

विण्मूत्रत्यागशेषादियुक्तः कर्म करोति यः ।
जपार्चनादिकं सर्वमपवित्रं भवेत् प्रिये ॥१०४ ॥

अमेध्येन तु देहेन न्यासं देवार्चनं जपम् ।
होमं कुर्वन्ति चेन्मूढास्तत् सर्वं निष्फलं भवेत् ॥१०३ ॥

अत्याहारः प्रलापश्च प्रजल्पो नियमाग्रहः ।
अन्यासङ्गश्च लौल्यञ्च षड्भिर्मन्त्रो न सिध्यति ॥१०८ ॥

मनोऽन्यत्र शिवोऽन्यत्र शक्तिरन्यत्र मारुतः ।
न सिध्यति वरारोहे लक्षकोटिजपादपि ॥१०० ॥

धनार्थं गम्यते तीर्थं दम्भार्थं क्रियते तपः ।
ख्यात्यर्थं दीयते दानं कथं सिद्धिर्वरानने ॥१०२ ॥

आत्मविद्या

गुरोः कृपा प्रसादेन ब्रह्माहमिति भावयेत् ।
अनेन मुक्तिमार्गेण ह्यात्मज्ञानं प्रकाशते ॥

श्रीगुरुं सच्चिदानन्दं भावातीतं विभाव्य च ।
तन्निदर्शितमार्गेण ध्यानमग्नो भवेत्सुधीः ॥

परात्परतरं ध्यायेच्छुद्धस्फटिकसन्निभम् ।
हृदयाकाशमध्यस्थं स्वाङ्गुष्ठपरिमाणकम् ॥

अङ्गुष्ठमात्रं पुरुषं ध्यायतश्चिन्मयं हृदि ।
तत्र स्फुरति यो भावः शृणु तत्कथयामि ते ॥

यथा निजस्वभावेन केयूरकटकादयः ।
सुवर्णत्वेन तिष्ठन्ति तथाऽहं ब्रह्म शाश्वतम् ॥

एवं ध्यायन् परंब्रह्म स्थातव्यं यत्र कुत्रचित् ।
कीटो भृङ्ग इव ध्यानात् ब्रह्मैव भवति स्वयम् ॥

यदृच्छया चोपपन्नं ह्यल्पं बहुळमेव वा ।

नीरागेणैव भुञ्जीत स्वाभ्याससमये मुदा ॥

एकमेवाद्वितीयोऽहम् गुरुवाक्यात्सुनिश्चितम् ।
एवमभ्यस्यतो नित्यं न सेव्यं वै वनान्तरम् ॥

अभ्यासान्निमिषेणैव समाधिमधिगच्छति ।
जन्मकोटिकृतं पापं तत्क्षणादेव नश्यति ॥

न तत्सुखं सुरेन्द्रस्य न सुखं चक्रवर्तिनाम् ।
यत्सुखं वीतरागस्य सदा संतुष्टचेतसः ॥

रसं ब्रह्म पिबेद्यश्च तृप्तो यः परमात्मनि ।
इन्द्रं च मनुते रङ्कं नृपाणां तत्र का कथा ॥

देशः पूतो जनाः पूतास्तादृशो यत्र तिष्ठति ।
तत्कटाक्षोऽथ संसर्गः परस्मै श्रेयसेप्यलम् ॥

देही ब्रह्म भवेदेवं प्रसादाद्ध्यानतो गुरोः ।
नराणां च फलप्राप्तौ भक्तिरेव हि कारणम् ॥